

Menn fortsatt i førerretet

Kvinner innehar nå 40 prosent av styrevervene i allmennaksjeselskapene. Dette er blitt oppnådd gjennom innføring av kjønnskvoltering. Likevel er det fortsatt menn som dominerer på de fleste områder i næringslivet. 83 prosent av styrerepresentantene i aksjeselskapene og 73 prosent av foretakseierne er menn. Menn er også i flertallet blant de daglige lederne i aksjeselskapene og blant etablere av nye aksjeselskap og allmennaksjeselskap.

I 2003 foreslo regjeringen å øke andelen kvinnelige styrerepresentanter i alle allmennaksjeselskaper (ASA). Forslaget innebar krav om en viss kjønnsfordeling i styrene (se tekstboks) og trådte i kraft 1. januar 2006. ASA-er som ble etablert før 1. januar 2006, fikk to år på seg for å oppfylle kravet til kjønnsrepresentasjon, mens selskaper stiftet etter 1. januar 2006 skal oppfylle det ved etablering. ASA-er som ikke følger reglene om kjønnsrepresentasjon, kan bli tvangsoppløst. I de to overgangsårene 2006 og 2007 ble ingen foretak tvangsoppløst som følge av kravet.

Norge ble dermed det første landet i verden som kvoterte kvinner inn i ASA-styrene. Dette har vakt internasjonal interesse, og flere land, som Frankrike, Spania og Nederland, vurderer eller har vedtatt å innføre et liknende regelverk.

Færre allmennaksjeselskaper

Det stilles høye krav til foretak som organiseres som allmennaksjeselskap (ASA) og bare ett av 1 000 foretak i Norge er et ASA. De bidro til gjengjeld med 10 prosent av all omsetning og 3 prosent av de sysselsatte i 2007. Men det blir stadig færre ASA. Siden 2001 har antallet gått ned, bortsett fra en liten økning i 2007. Totalt er det i 2010 37 prosent færre ASA enn det var i 2001.

Krav om representasjon av begge kjønn i styret

Kravet om representasjon av begge kjønn i styret er fastsatt i § 6-11a i lov om allmennaksjeselskaper (allmennaksjeloven):

- (1) I styret i allmennaksjeselskap skal begge kjønn være representert på følgende måte:
1. Har styret to eller tre medlemmer, skal begge kjønn være representert.
 2. Har styret fire eller fem medlemmer, skal hvert kjønn være representert med minst to.
 3. Har styret seks til åtte medlemmer, skal hvert kjønn være representert med minst tre.
 4. Har styret ni medlemmer, skal hvert kjønn være representert med minst fire, og har styret flere medlemmer, skal hvert kjønn være representert med minst 40 prosent.
 5. Reglene i nr. 1 til 4 gjelder tilsvarende ved valg av varamedlemmer.
- (2) Første ledd omfatter ikke styremedlemmer som skal velges blant de ansatte etter § 6-4 eller § 6-37 første ledd. Når det skal velges to eller flere styremedlemmer som nevnt i første punktum, skal begge kjønn være representert. Det samme gjelder for varamedlemmer. Annet og tredje punktum gjelder ikke dersom et av kjønnene utgjør mindre enn 20 prosent av samlet antall ansatte i selskapet på det tidspunkt valget skjer.

*Beate Bartsch og
Martin Skårerhøgda*

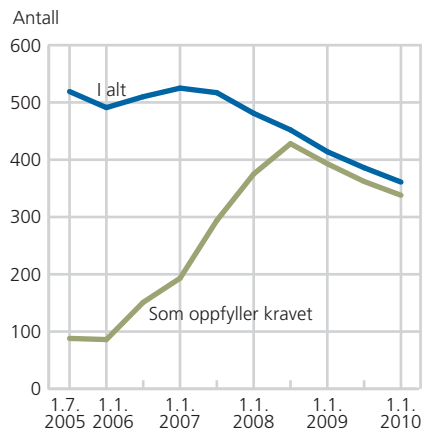
Artikkelen omhandler kjønnspektivet innenfor tre viktige områder i norsk næringsliv. Hovedtemaet er styrerepresentanter og daglige ledere i aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper. I tillegg ser vi på eiere og etablerere av personlig eide foretak samt personlige aksjonærer og etablerere av aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper.

Beate Bartsch er cand.philol. og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for regnskapsstatistikk.
(beate.bartsch@ssb.no)

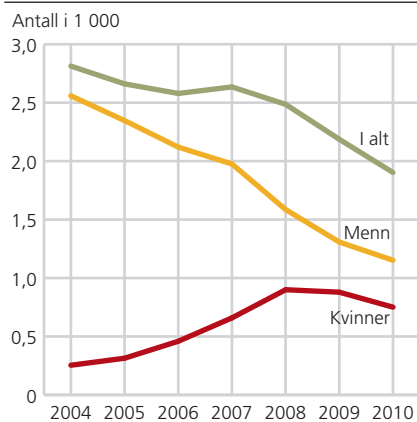
Martin Skårerhøgda er Master of Science in Business og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for regnskapsstatistikk.
(martin.skarerhogda@ssb.no)

Figur 1. Antall ASA i alt og antall ASA som oppfyller kravet om kjønnsrepresentasjon i styrene. 1. juli 2005-1. januar 2010¹

¹ Viser tall både per 1.1. og 1.7. 2006-2009.
Kilde: Statistikk over styre og ledelse, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Antall styrerepresentanter i ASA, etter kjønn. 1. januar 2004-2010

Kilde: Statistikk over styre og ledelse, Statistisk sentralbyrå.

Det er mulig for ASA å endre organisasjonsform til AS, og omvendt. 49 av AS-ene som var aktive ved inngangen av 2010, hadde byttet organisasjonsform fra ASA i 2006 eller 2007, som var de to overgangsårene for å oppfylle kravet om kjønnsrepresentasjon. Spesielt 2007 var et rekordår med i alt 29 omdanninger. I 2008 og 2009 var det totalt fire. Endring av organisasjonsform må registreres i Foretaksregisteret, men det finnes ikke noe krav til foretaket om å begrunne omdanningsvedtaket. Likevel kan det spekuleres i om ASA-ene valgte å bli AS for å unngå krav om kjønnskvoltering i styrene.

Samtidig ble 29 av de 361 aktive ASA-ene per 1. januar 2010 omdannet fra AS i 2006 eller 2007. En mulig forklaring kan være at foretak som ønsker å bli børsnotert, må være ASA. Kravet om kjønnsrepresentasjon i styrene er dermed ikke grunn nok til å unngå denne organisasjonsformen.

Per 1. juli 2005 oppfylte 17 prosent av ASA-ene kravet om kjønnsrepresentasjon. Denne andelen nådde 94 prosent per 1. januar 2010 (se figur 1).

Flere kvinner inn i ASA-styrene

Kjønnsfordelingen i ASA-styrene forskyver seg til fordel for kvinnene. Fra 2004 til 2010 gikk antall styreplasser ned. Nedgangen var størst for menn, men det har også blitt færre kvinner de siste to årene. Det ser ut som om selskapene velger å ta menn ut av styrene eller å erstatte dem med kvinner fremfor å utvide styret med flere kvinnelige styrerepresentanter. Totalt gikk andelen kvinner opp med 196 prosent, fra 254 i 2004 til 751 i 2010, mens andelen menn gikk tilbake med 55 prosent, fra 2 559 i 2004 til 1 152 i 2010 (se figur 2).

Per 1. januar 2010 var så vidt 40 prosent av styrerepresentantene i allmennaksjeselskaper kvinner. Ikke i noen næringer var kvinneandelen i styrene over 41 prosent. Kravet følges, men andelen er ikke høyere enn den må være i henhold til loven. Andelen kvinnelige styreledere i ASA har også økt, men ikke like mye som andelen kvinnelige styrerepresentanter i ASA totalt. I 2010 var 7 prosent av styrelederne kvinner, mot 3 prosent i 2004.

Menn er daglige ledere

Selv om andelen kvinnelige styrerepresentanter har økt, er andelen kvinner som er daglige ledere i ASA, fortsatt lav. Fra 2004 til 2010 gikk andelen opp med 2 prosentpoeng og er med 6,5 prosent langt bak andelen kvinner i

Aksjeselskap (AS)

Et aksjeselskap er et selskap hvor ingen av eierne har personlig ansvar for selskapets forpliktelser. Eierne i aksjeselskapet, aksjonærene, har i utgangspunktet bare mulighet til å tape aksjekapitalen. I aksjeselskap må stifterne skyte inn aksjekapital, og dette beløpet skal minimum være 100 000 kroner til sammen. Et aksjeselskap skal ha et styre og en daglig leder.

Allmennaksjeselskap (ASA)

Et allmennaksjeselskap er et aksjeselskap med begrenset ansvar for deltakerne. Organisasjonsformen allmennaksjeselskap er beregnet på selskaper som har mange aksjeeiere. Aksjer kan tegnes av eller selges til en ubestemt krets, «allmennheten».

Et allmennaksjeselskap må ha aksjekapital på minimum 1 million kroner og et styre på minst tre medlemmer. Allmennaksjeselskap er pålagt å ha daglig leder. Det gjelder krav om kjønnsrepresentasjon av begge kjønn i styret. Styrerepresentanter omfatter styreleder, nestleder og styremedlemmer. Eierne i aksjeselskaper er personlige aksjonærer ved inngangen av året. En etablerer av et AS eller ASA er en aksjonær som enten er daglig leder eller styrerepresentant i foretaket, eller som har over en viss andel av aksjekapitalen.

styrene. I AS ligger andelen kvinnelige daglige ledere på 14 prosent og har de siste seks årene økt med drøyt 1 prosentpoeng.

Andelen kvinnelige styrerepresentanter i AS er 17 prosent, og denne andelen har vært stabil i flere år (se figur 3). En av ti styreledere i AS er en kvinne, og slik har det vært nærmest uendret de siste årene. For AS har det ikke vært noen utvikling i andel kvinnelige styrerepresentanter. Kravet for ASA om representasjon av begge kjønn i styrene ser ikke ut til å ha noen effekt på AS-ene eller lederposisjoner i AS og ASA.

Få kvinner med mange styreverv

Per 1. januar 2010 var det 43 kvinner og 833 menn som hadde over 20 styreverv. Antall kvinner med over 20 styreverv har steget fra 14 i 2006 til 27 i 2007, 39 i 2008 og 41 i 2009. Selv om det har vært en markant økning, er det likevel få kvinner sammenlignet med antall menn som har mange styreroller. 5 prosent av alle personer med 20 eller flere styreverv er kvinner. Antall menn med mange styreroller har også økt de siste årene, om enn ikke like sterkt som antall kvinner.

Det er fortsatt vanligst med ett styreverv. To av tre styrerepresentanter har bare ett styreverv, mens nesten en av fire har to eller tre styreverv. 96 prosent av de kvinnelige styrerepresentantene har inntil tre styreroller, mot 88 prosent av de mannlige.

Over 44 år og høyt utdannet

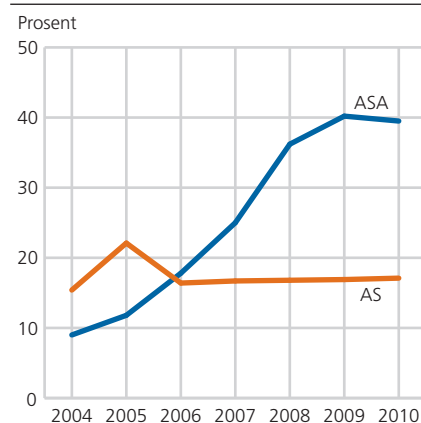
En av tre kvinner i ASA-styrene er yngre enn 45 år. Tilsvarende for menn er en av fem. Dermed er det flere yngre kvinner enn menn i styrene. Samtidig finnes det flere menn enn kvinner som er i pensjonsalderen.

66 prosent av alle kvinner i ASA-styrene er mellom 45 og 66 år gamle. Årsaken til at det er flest kvinner i denne aldersgruppen, kan være at de har fått bred erfaring og kompetanse etter flere år i arbeidslivet. Dermed har de også hatt mulighet til å bygge nettverk. Andelen menn i samme alder ligger 5 prosentpoeng høyere.

Andelen kvinner i aldersgruppen 45 til 66 år i ASA-styrene har vokst i takt med økningen i antall kvinner i styrene totalt. I 2004 var 54 prosent av kvinnene i aldersgruppen 45 og 66 år, dette har økt til 66 prosent i 2010. Andelen unge kvinner har gått ned. Det er dermed kvinner over 44 år som primært har blitt hentet inn i styrene. I AS-styrene har andelen kvinner i de ulike aldersgruppene vært stabil de siste årene.

De kvinnelige styrerepresentantene i ASA har i gjennomsnitt høyere utdanning enn de mannlige. 72 prosent av kvinnene hadde utdanning fra universitet eller høgskole, mot 63 prosent av mennene.

Figur 3. Andelen kvinnelige styrerepresentanter i AS og ASA. 1. januar 2004-2010. Prosent

Kilde: Statistikk over styre og ledelse, Statistisk sentralbyrå.

Menn eier og etablerer aksjeselskapene

73 prosent av aksjonærene, det vil si eierne, i AS og ASA er menn. Denne andelen har holdt seg stabil fra 2006-2008, og det er ingen forskjell i kjønnsfordelingen blant aksjonærene i disse to organisasjonsformene.

Andelen kvinnelige aksjonærer varierer noe mellom fylkene. Østfold skiller seg ut, med 34 prosent kvinnelige eiere av AS og ASA. Lavest ligger Vest-Agder med en andel på 23 prosent.

Mennene dominerer på eiersiden i AS. De er i flertall og har gjennomsnittlig størst eierandeler i foretakene de har økonomiske interesser i. De kvinnelige eierne per 1. januar 2008 har en gjennomsnittlig eierandel på 20 prosent. De mannlige aksjonærene i samme type foretak har gjennomsnittlig 28 prosent eierandel. De fleste eierne av AS er også menn. Hele 84 prosent av eierne av disse foretakene er menn.

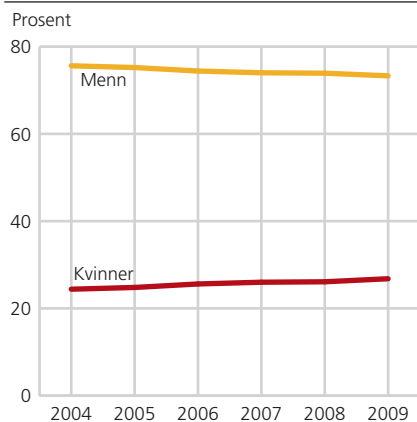
Den typiske aksjonæren i aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper er mellom 45 og 66 år. Nærmere halvparten av alle eierne tilhører denne aldersgruppen. Nesten en fjerdedel av kvinnene og rundt en femtedel av mennene er over 66 år. De mer erfarne i næringslivet er dermed sterkt representert blant eierne, og tendensen er den samme for både kvinner og menn.

Det er få kvinner som etablerer aksjeselskap og allmennaksjeselskap. Kvinneandelen lå i 2007 på om lag 17 prosent for disse organisasjonsformene sett under ett. Dette er en liten nedgang fra 2005 da andelen var litt over 18 prosent. Kvinnelige etablerere er i mindretall innenfor samtlige næringsområder.

En av fire eiere av personlig eide foretak er kvinner

I likhet med AS og ASA utgjør også kvinner i personlig eide foretak rundt en fjerdedel av alle eierne. Personlig eide foretak omfatter enkeltpersonforetak, ansvarlig selskap og selskap med delt ansvar (se tekstboks). Denne andelen har økt fra 24 prosent per 1. januar 2004 til 27 prosent fem år senere. Størst andel kvinner finner vi blant eierne av ansvarlig selskap (ANS) med 28 prosent. Det har ikke vært noen markant endring i andel kvinnelige og mannlige eiere i personlig eide foretak de siste årene (se figur 4).

Figur 4. Andel eiere av personlig eide foretak, etter kjønn. 1. januar 2004-2009. Prosent

Kilde: Statistikk over eierskap og roller i næringslivet, Statistisk sentralbyrå.

Personlig eide foretak

Personlig eide foretak omfatter organisasjonsformene enkeltpersonforetak (ENK), ansvarlig selskap (ANS) og selskap med delt ansvar (DA) hvorav enkeltpersonforetak er den største gruppen.

Enkeltpersonforetak (ENK)

må ha en, og bare en, innehaver. Innehaveren er fullt personlig ansvarlig for hele virksomheten, og må være en fysisk person. Det er mulig å ansette en daglig leder som er en annen enn innehaveren.

Ansvarlig selskap (ANS) og selskap med delt ansvar (DA)

må ha minst to eiere, såkalte deltakere. Deltakerne har personlig og økonomisk ansvar. I et ANS kan hver deltaker belastes for hele selskapets gjeld, men i et DA blir hver deltaker heftet for en bestemt andel av selskapets gjeld. Totalt er deltakerne ansvarlige for hele gjelden. Både fysiske og juridiske personer kan være deltakere. Det er valgfritt om man skal ha styre og/eller daglig leder eller ikke.

Innehaveren i ENK og deltakerne i ANS og DA defineres som etablerere av personlig eide foretak. Disse er selvstendig næringsdrivende.

Det tar trolig lang tid før vi ser en påfallende endring i kjønnsbalansen blant eierne. Flere faktorer er viktige her, blant annet hvor lenge foretakene er i virksomhet, og hvordan kjønnsfordelingen blant etablererne av nye foretak utvikler seg.

Andelen kvinnelige eiere er relativt jevnt fordelt i alle fylker, men den er høyere i Oslo enn i resten av landet. Litt under 31 prosent av alle eiere av personlig eide foretak med forretningsadresse i Oslo var i 2009 kvinner.

Mange kvinnelige eiere av personlig eide foretak var i 2009 25-44 år. Nesten halvparten tilhørte denne aldersgruppen, mens tilnærmet en av to mannlige eiere befant seg i gruppen 45-66 år. Vi ser her likevel en forskjell blant både kvinnelige og mannlige eiere av personlig eide foretak i forhold til eierne av AS og ASA. Det er en større andel unge selvstendig næringsdrivende enn unge aksjonærer.

Færre menn etablerer foretak

Kvinner utgjør rundt en tredjedel av etablererne av personlig eide foretak. Andelen har økt fra 29 prosent i 2002 til 34 prosent i 2008. Det er dermed en større andel kvinner som etablerer, enn som eier foretak. Mens antall kvinnelige etablerere har holdt seg på omtrent samme nivå i denne perioden, har antallet menn som etablerer, gått ned. Dette forklarer økningen i andelen kvinnelige etablerere i denne perioden (se figur 5). Når kvinner etablerer egne foretak, velger de tradisjonelt kvinnedominerte næringer. Innenfor helse- og sosialtjenester samt annen tjenesteyting er kvinnene i flertall. Færrest kvinnelige etablerere finner vi innenfor bygge- og anleggsvirksomhet, der 97 prosent av etablererne er menn.

Kvinner har høyest utdanning

Kvinnelige eiere og etablerere av personlig eide foretak har høyere utdanning enn mannlige, men det har vært en økning i utdanningsnivået for begge kjønn. I 2009 hadde 44 prosent av de kvinnelige eierne av personlig eide foretak høyere utdanning. Dette tilsvarer en økning på over 9 prosentpoeng fra 2004. Til sammenligning hadde rundt 31 prosent av de mannlige eierne høyere utdanning. Om vi ser på etablererne av personlig eide foretak, er det den samme tendensen som for eierne av disse foretakene. I 2008 hadde 46 prosent av kvinnene og 29 prosent av mennene høyere utdanning.

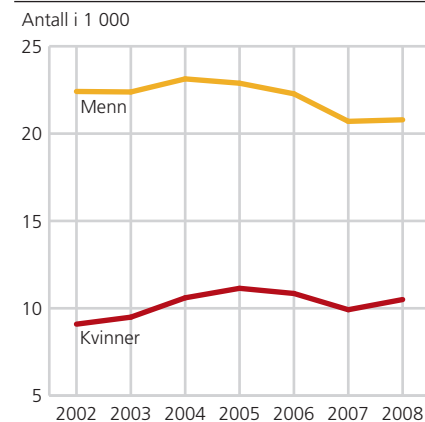
Det er større likhet i utdanning for eiere av AS og ASA. I 2008 hadde 41 prosent av kvinnene og 43 prosent av mennene utdanning fra universitet eller høyskole. I motsetning til kvinnelige eiere har kvinner bak nyetablerte AS og ASA mer utdanning enn menn. I 2008 hadde 44 prosent av kvinnene og 38 prosent av mennene høyere utdanning.

Forskjellen i utdanningsnivået må ses i sammenheng med den næringsmessige fordelingen blant eierne og etablererne. Menn som er selvstendig næringsdrivende, preger næringer som ikke i like stor grad krever høyere utdanning, for eksempel bygge- og anleggsvirksomhet.

Foretak etablert av menn overlever lenger

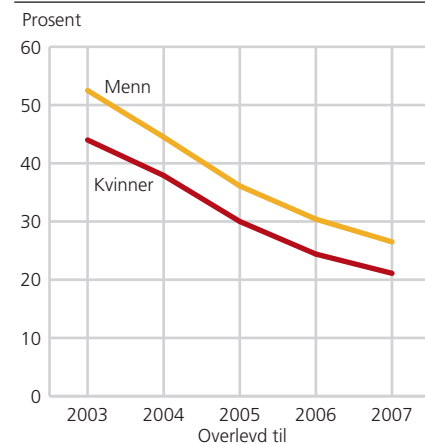
Foretak som etableres av menn, overlever lenger enn foretak etablert av kvinner. Dette ser vi ved å følge personlig eide foretak som ble etablert i 2002, gjennom en femårsperiode, til 2007 (se figur 6). Etter fem år har henholdsvis

Figur 5. Antall etablerere av personlig eide foretak, etter kjønn. 2002-2008

Kilde: Statistikk over etablerere i næringslivet, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. Overlevelsesgrad blant personlig eide foretak etablert av kvinner og menn i 2002. Prosent

Kilde: Statistikk over etablerere i næringslivet, Statistisk sentralbyrå.

27 prosent av de mannlige etablererne og 21 prosent av de kvinnelige etablererne fremdeles aktivitet i sine foretak.

Vi ser at det er forskjell i overlevelsesgraden i forskjellige næringer. Foretakene overlever lenger i typiske mannsdominerte næringer som industri og bygge- og anleggsvirksomhet. En mulig forklaring kan være etablerernes intensjoner bak det å starte som selvstendig næringsdrivende i denne typen næringer. De som etablerer foretak i disse næringene, har antakelig større motivasjon og bruker mer tid på sin virksomhet dersom de har dette som sin hovedinntekt. Disse næringene er ikke typiske «hobbynæringer».

Tallene jevner seg ut om vi ser på overlevelsesgraden for aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper. For foretak etablert i 2004 var det i 2007 fortsatt aktivitet i 68 prosent av foretakene etablert av kvinner og i 67 prosent av foretakene etablert av menn. Overlevelsesgraden for foretak med både kvinnelige og mannlige etablerere lå i denne perioden på 70 prosent. Men siden 83 prosent av etablererne totalt i AS og ASA i 2004 var menn, kan ikke disse overlevelsesratene sammenlignes direkte med overlevelse i de personlig eide foretakene.

Menn dominerer fortsatt i næringslivet

Det er fortsatt mennene som dominerer mange områder i norsk næringsliv. Menn er i flertall blant eiere, etablerere, daglige ledere og styreledere. Kvinner spiller likevel en stadig større rolle. De står for eksempelvis en tredjedel av etablererne og drøyt en fjerdedel av eierne i personlig eide foretak. Vi ser en gradvis økning av andelen kvinner på mange felter.

Den største endringen har vært i styrerommene i allmennaksjeselskaper der kvinner nå i gjennomsnitt utgjør 40 prosent av styrerepresentantene. Hovedårsaken til denne utviklingen har vært innføringen av kravene om kjønnsrepresentasjon i ASA-styrer fra 1. januar 2006.

Datakilder

Opplysninger om foretakene er hentet fra Bedrifts- og foretaksregisteret i Statistisk sentralbyrå. Informasjon om styrerepresentantene, daglige ledere, eiere og etablerere bygger på rolleopplysninger i Enhetsregisteret. I tillegg benyttes data fra befolkningsstatistikksystemet (BeReg) og Nasjonal utdanningsdatabase (NUDB).

Artikkelen bygger på statistikkene om styre og ledelse, eierskap og roller i næringslivet og etablerere i næringslivet. Aksjonærdata er hentet fra Statistisk sentralbyrås aksjestatistikk.